

VERA KRŽIŠNIK-BUKIČ

SLOVENSKI GOSTINCI IN POMEN SLOVENSKIH GOSTILN V ZAGREBU V 30-IH LETIH 20. STOLETJA

Slovenci, ki so se začeli v večjem številu naseljevati v Zagrebu od 60-ih let 19. stoletja naprej, so si očitno kaj kmalu pridobili sloves vestnih, pridnih, natančnih, strokovnih, poštenih delavcev različnih strok, trgovcev, podjetnikov, uradnikov, gospodinjstkih pomočnic. Statistika kaže, da je njihovo število v drugi polovici 19. stoletja naraščalo, se potem v času do prve svetovne vojne nekoliko zmanjšalo; njihovo doseljevanje v Zagreb je pravi zalet dobilo šele v prvem desetletju po prvi svetovni vojni.

Ob popisu leta 1921 jih naštejejo po maternem jeziku (slovenskem) 8.599, že čez 10 let pa 17.360 "rojenih v Dravski banovini",² oziroma, po N. Perčiču, celo 17.541, kar je tedaj predstavljalo 9,4% celotnega zagrebškega prebivalstva.³ Proste ocene pri časa se med seboj seveda še veliko bolj razlikujejo, posebej ko gre za trideseta leta. Zanimivo pa je, da ne pretiravajo vsi. Tako duhovnik Janez Hladnik v svojih spominskih navaja "kakih deset tisoč" Slovencev v Zagrebu, kamor je prišel opravljat službo božjo novembra leta 1933.⁴ Res pa je, da govori o mestu Zagreb, medtem ko npr. znani zagrebški glasbeni pedagog in dirigent Ivan Gorenšek, ki od leta 1927 do danes živi tam, ceni, da je bilo Slovencev tedaj okrog 40.000, še danes v Zagrebu živeča Slovenka Nada Drnovšek navaja številko 45.000, s katero so v javnosti približno ocenjevali zagrebške Slovence v 30-ih letih.⁵

Zdi se, da ne moremo zgrešiti, če se odločimo, da v tem času v Zagrebu (bodisi kot ožjem mestu ali pa kot mestu skupaj z okolico) štejemo, da je bil

¹ Zgodovinarji, ki so obravnavali vprašanje števila Slovencev v Zagrebu do prve svetovne vojne, različno uporabljajo oz. tolmačijo statistične podatke, pa tako V. Valenčič za l. 1910 navaja, da je v Zagrebu živel 7.169 Slovencev, A. Szabo, ki se je sicer s strukturo prebivalstva na Hrvaškem do prve svetovne vojne največ ukvarjala, podaja za l. 1910 število 5.119 Slovencev. Primerjati tudi širše: V. Valenčič, *Izseljevanje Slovencev v druge dežele Habsburške monarhije*, *Zgodovinski časopis* 44/1990, 1., str. 49-71; A. Szabo, *Društvena struktura iseljenika iz Hrvatske i Slavonije u razdoblju 1880-1910. godine*, *Migracijske teme* 1-2, Zagreb, 1988, str. 71-97, A. Szabo, *Demografska struktura stanovništva civilne Hrvatske i Slavonije u razdoblju 1850-1880*, *Historijski zbornik* 1, Zagreb, 1987, str. 163-223.

² V. Valenčič, isto, str. 69-70.

³ N. Perčič, *Prirast kretanja gradskog stanovništva s naročitim obzirom na grad Zagreb*, Zagreb, 1935, str. 38., cit. po V. Valenčič, isto.

⁴ J. Hladnik, *Od Triglava do Andov*, *Spomini*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1978, str. 127.

⁵ Pismi I. Gorenška in N. Drnovšek, novembra 1993, avtorici.

vsak deseti prebivalec Slovenec. Po popisu prebivalstva iz leta 1931 je imelo mesto Zagreb 185.581 prebivalcev, okraj (kotar ali srez) Zagreb pa še 64.314, torej vseh skupaj 249.895, če prebivalce mesta in širše okolice pogojno združimo.⁶ Takšna uvodna ugotovitev je bila potrebna tudi zato, da bi bolje doumeli razmerja, ki nastajajo v Zagrebu glede na ukvarjanje slovenskega dela njegovega prebivalstva s tem ali onim poklicom oziroma delom.

Z ozirom na naslovno temo tega prispevka pa bi bilo potrebno povedati na kratko še, od kod pretežno so Slovenci prihajali in se v Zagrebu naseljevali. "Največ jih je bilo iz Štajerske, posebno od Sotle iz Brežic, Kapele, Smrečelj, Bizeljskega in iz Zasavja. Na drugem mestu so bili Slovenci Bele krajine, nato pa iz vseh krajev v Sloveniji, tudi iz Primorske, zasedene po Italijanih", se spominja Hladnik.⁷ Podobne podatke najdemo v slovenskih časopisih "Odmev" in "Zagrebski tednik", ki so jih v letih 1932-34 izdajali zagrebški Slovenci.⁸

Prav "geografsko poreklo" teh Slovencev nam lahko dodatno razsvetli temo o njihovi gostinski dejavnosti, seveda le eni od prenekaterih, ki zaslužijo posebno obravnavo.

Ker so raziskave o Slovencih na Hrvaškem v 20. stoletju tako in tako še na začetku, tudi pričujoča razprava nima ambicij, da poda kak izčrpen prikaz položaja, vloge in pomena slovenskega gostinstva v Zagrebu, pa čeprav gre torej morda za nek navidez le stranski vidik proučevanja življenja zagrebških Slovencev. Opredelila sem se za pot spoznavanja tega vprašanja prek predvsem določenega časopisnega oglaševanja, nekaj spominskega gradiva še živečih Slovencev v Zagrebu, ter nekaj malega na podlagi v Zagrebu dostopnega arhivskega gradiva. Poskušam rekonstruirati zgodovinski trenutek 30-ih let, čeprav je očitno, da so mnogi slovenski gostinski lokali v Zagrebu obstajali že veliko prej.

Kdo so bili slovenski gostinci in koliko jih je bilo? Kje so imeli svoje lokale? Kaj sploh so le-ti pomenili za Slovence v Zagrebu? To je le nekaj vprašanj, na katera je vredno iskati odgovor.

Vsaj sedem slovenskih gostiln ali restavracij se je v letih 1932-34 potegovalo predvsem za Slovence kot svoje goste, če sodimo le po njihovih pozivih v svoj lokal, označujoč ga kot "shajališče Slovencev". Po pričevanjih več še živečih je bilo najbolj znano in obiskovano slovensko shajališče v Zagrebu "pri Černetu", to je v gostilni v Radičevi (Duga ulica) 1, vhod z dvorišča, v lasti Vladimirja Černeta, slovenskega Primorca. Posestvo in gostilno je imel tudi v Brežicah, od koder je kasneje v času okupacije, kot Goričan in s tem italijanski državljani, lahko nemoteno potoval od Zagreba do Brežic in nazaj, ter sem in tja prenašal različne stvari, pakete, sporočila. Veliko je s tem pomagal mnogim

⁶ Prim. Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu 31. III. 1931 g., Državni statistički ured Demokratske Federativne Jugoslavije, serija II, sveska 3, Beograd, 1945, str. 12.

⁷ J. Hladnik, isto, str. 127.

⁸ "Zagrebski Slovenec", 25. junija 1932; "Odmev" 31. oktobra 1932 - 5. avgusta 1933; "Zagrebski tednik", 10. decembra 1933 - 4. marca 1934.

zagrebškim Slovencem, ki se ga zato še danes s hvaležnostjo spominjajo.⁹ V "Odmevu" Černe ne le enkrat oglašja svojo dobro domačo kuhinjo, dolenjski cviček, ljutomeržan, pa še dalmatinsko vino.¹⁰ Niso se pa tu sestajali le "Primorci in drugi zagrebški Slovenci", temveč so prihajali sem "množično tudi Hrvati, posebno gledališki igralci, obvezno tenorist Mario Šimenc in Josip Gostič", nadaljuje svojo pripoved Drnovškova. Sveže in prijetne spomine na "Černeta" rad obuja znani predvojni zagrebški športnik, Slovenec Franc Srakar, ki pa že dolgo spet živi v Ljubljani.¹¹

Zdi se, da je bila Černetova gostilna nekako glavna za Slovence v Zagrebu, zato ji je tudi dodeljena kaka beseda več, a so stvari vendarle še premalo raziskane, da bi se lahko podcenjeval pomen ostalih. Restavracijo in domačo kuhinjo "Gaj" v Gajevi ulici 3 priporoča M. Vimповšek, ki kot posebno vabo oglašja: "Društvom so na razpolago klubske sobe za seje in sestanke".¹² Po ulici in spomeniku je poimenovana "Kavarna Medulič", v Ilici 59, "najmodernejše urejena kavarna" z vsemi domačimi in inozemskimi časopisi ter biljardom. Lastnik Ciril Tratnik lokal oglašja kot "Shajališče Slovencev!"¹³ Ista oseba ima v svoji posesti v Gajevi ulici 9 še restavracijo "Varoška pivnica", prav tako "Shajališče Slovencev", kjer se poleg obilne pijače in jedače ponuja tudi klavirska, vsako soboto pa še vojaška glasba.¹⁴ Še tretjo "svojo" gostilno so imeli zagrebški Slovenci v Gajevi, v neposredni bližini na številki 12. Imenovala se je "Vino-promet". Za "obilen obisk" ob pristnih domačih vinih in prvorazredni domači kuhinji sta se priporočala lastnika Ivan in Justina Pečnik. Gostilna je bila znano zbirališče Slovencev in jim je nudila "lepe društvene prostore in glasovir".¹⁵ Marija Hočevnar je svojo "Gostilno Malešič", na Pejačičevem trgu 3, oglaševala zagrebškim Slovencem kot poceni lokal z vsak dan toplimi in mrzlimi jedili in vini.¹⁶

Celo en hotel je bil nekako posebno namenjen Slovencem. Gre za hotel z restavracijo "Slovenu", na Frankopanski 7, v lasti Josipa Kopiniča.¹⁷ Sicer se je pa še en hotel v Zagrebu prek slovenskih listov "Odmev" in "Zagrebški tednik" pogosto oglaševal; to je bil hotel Central, v Branimerovi 3, a se začudo njegov (slovenski?) lastnik ne predstavlja.

Do sedaj omenjeni gostinski lokali so bili takšni, v katerih so njihovi slovenski lastniki še posebej kazali interes za slovenske goste in svojim rojakom gotovo tudi posvečali posebno pozornost. Seveda pa to ne pomeni, da se Slo-

⁹ Pričevanje N. Drnovšek, roj. Dekleva, ki že 65 let živi v Zagrebu (pismo avtorici, november 1993). F. Srakar, sedaj v Ljubljani, pomni, da je bila druga Černetova gostilna nekje med Brežicami in Dobovo (pričevanja avtorici 1. decembra 1993).

¹⁰ V prvi številki "Odmeva" svoj lokal celo imenuje "Gostilna Hvarsko-dalmatinski podrum in vinska klet".

¹¹ Pričevanje F. Srakarja avtorici, isto.

¹² "Odmev", I. I, št. 1, 31. oktober 1932.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

¹⁵ "Odmev", več števil list.

¹⁶ Isto.

¹⁷ "Zagrebški Slovenec", št. 1, 25. junij 1932.

venci niso, tudi brez posebnega oglaševanja, zbirali na primer še v drugih lokalih, saj indikator samooglaševanja, čeprav zelo važen, pač ne more biti povsem zanesljiv.

Slovenski gostilničarji so svoje rojake očitno vabili tudi z reklamiranjem predvsem znanega domačega vina. Tako je na primer gostilna "Krško", last Alojzija Šribarja, v Ilici 174, ob "izvrstni domači kuhinji" vabila na "dober dolenski cviček iz lastnih vinogradov".¹⁸ Podobno je lastne vinograde reklamirala "Seršenova ljutomerska vinara", v Radičevi 12.¹⁹ "Najboljša bizeljska in domača vina" je ponujal Buffet "Selce" Ivana in Justine Pečnik, v Gundo-ličevi 15.²⁰ Z ljutomerskimi in drugimi domačimi vini se ob vzorni kuhinji priporoča Kostanjškova gostilna "Šport" na Maksimirski cesti, nasproti vhodu v Maksimir.²¹ Vinsko se je še bolj specializiral Fran Mihelin, ki v avgustu leta 1933 oznanja, da je odprl v lepih in preurejenih prostorih v Mesniški ulici 3 novo gostilno "Dobričini", kjer toči "samo prvovrstna bizeljska vina iz graščine Windischgratc, dolenski cviček iz Gadove Peči in dobrega ljutomeržana". Gostilna da je odprta "dan in noč", sprejema pa tudi abonente na hrano v dobro kuhinjo.²² Ni razvidno ali je Fran Mihelin z odpiranjem nove gostilne zaprl restavracijo "Pri Dobričini", ki jo je imel na Tratinski 5, toda ne bi bilo nemo-goče, kot smo že videli, da je istočasno imel ter skrbel za oba lokala.

Zaradi očitnih teženj ohranjanja in vzdrževanja lastne narodnostne identitete v Zagrebu je moč omeniti še vsaj tri gostinske objekte, ki to potrjujejo že s samim svojim imenom. Gre za gostilno "Triglav", ki jo je imel v Mesniški ulici 6 Cverger, in za dve menzi. Prva, v lasti Antonije Veršec v Petrinški ulici 4, se je imenovala "Slovenska menza", druga, Andreja Vodopivca, v Hatzovi 24, pa "Menza k Slovencu."²³ V "Slovenski menzi" se je lahko dobilo dobro domačo hrano tudi "izven hiše", menda so jo, torej npr. bolnim in ostarelim, prinašali na dom, kar bi ji dajalo še poseben pomen. Abonenti so imeli znaten popust, sicer pa je kosilo stalo 6 in 10 dinarjev, večerja pa med 4 in 8 dinarjev; podobno je bilo tudi pri Vodopivcu.²⁴ Še nekaj zagrebških domačih kuhinj ali menz je imelo slovenske lastnike: M. Švigelj, na Kurelčevi 2; G. Skočaj, v Vlaški 31; Z. Zina, v Primorski 2.²⁵

Vsem dosedaj navedenim slovenskim lokalom je bilo skupno, da so se torej na določen način obračali zlasti na zagrebške Slovence, bodisi, da so jih privabljal s ponujanjem posebnih prostorov za različne društvene in družabne dejavnosti, bodisi s ponudbami značilne domače, posebej dolenske in štajerske pijače in jedae.

¹⁸ "Odmev", I. I, št. 1.

¹⁹ "Zagrebški tednik", I. I, št. 2, 17. december 1933.

²⁰ "Odmev", 31. januar 1933.

²¹ "Odmev", I. I, št. 1 in "Zagrebški tednik" I. I, št. 1, 10 december 1933.

²² "Odmev".

²³ "Zagrebški tednik", npr. št. 1, 10. december 1933.

²⁴ Isto.

²⁵ "Zagrebški tednik" npr. št. 3, 24. december 1933.

Takrat so bili v Zagrebu še nekateri slovenski gostilničarji ali lastniki restavracij, ki, po oglaševanju sodeč, niso bili posebej zainteresirani za slovenske goste. Vendar so Slovenci gotovo poznali gostilno "K tramvaju", ki jo je imel Šentjernejčan Brulc v Ilici 229.²⁶ Lastnika "Buffetov" v Preradovićevi 4 in v Ilici 215 sta bila Dolinar in Gračner.²⁷ Makso Dolinar je svoj lokal oglaševal tudi kot "Buffet in delikatese".²⁸

V "Odmevu" in "Zagrebskemu tedniku" se poleg vseh navedenih s svojimi ponudbami oglašuje še nekaj zagrebških gostincev, katerih priimki ne izdajajo slovenskega porekla, a so jih mogoče vodile slovenske soproge s Hrvati ali s Srbi poročene, oziroma obstaja npr. tudi možnost, da so izza očitno neslovenskih priimkov stali ljudje, ki so se slovensko čutili. Najverjetneje gre za neslovenske lastnike, ki so preprosto oglaševali svojo ponudbo tudi v slovenskih zagrebških listih. Kakorkoli že naj jih vsaj navedem. Vzemimo npr. kot taka restavracijo "Lovački rog" v Ilici 14, ki jo je imel Hrvoje Tomec²⁹ in "Buffet Jovanović", ki se javljata skozi oba letnika "Zagrebskega tednika", zatem³⁰ gostilno "K Uspinjači" na Bregoviti, v lasti Julijane Blažević ali pa Šmalčičevo gostilno "Stari broj 100", na Ilici 98.³¹ Podobno kot hotel Central se brez lastnika oglašuje npr. kavarna "Carlton" v Gajevi ulici.³² S tem pa naj tudi zaključim prikaz slovenskih gostinskih lokalov, kot je mogoč po tedanjih tukaj uporabljenih časopisnih virih.

Toda če bi ostali le pri oglasih iz časopisja, bi zagotovo spregledali pomen neke prav gotovo zelo važne gostilne, ki se resda tudi sama oglašuje v omenjenih časopisih, ni se pa posebej reklamirala kot shajališče ali zbirališče Slovencev. V resnici pa je to še kako bila, morda bolj kot vse druge, ki so se kot take doneče oglaševale. Gre za restavracijo "Janje", ki je z njo gospodaril R. Resnik. Prek oglasov zvemo le, da je ponujala domače jedi in vina ter vabila tudi abonente.³³ Zdi se namreč, da so se s ciljem svojega kulturno-narodnostnega samoorganiziranja zagrebški Slovenci začeli morda najprej zbirati prav tu. Po večmesečnih pogovorih in pripravah je bil namreč v prostorih restavracije "Janje" 16. februarja 1930 izpeljan ustanovni občni zbor Narodne knjižnice in čitalnice.³⁴ To je bila ustanova, ki se vsekakor lahko ponaša kot prvo dobro organizirano slovensko kulturno in prosvetno društvo na Hrvaškem (o čemer seveda obširneje ob drugi priložnosti).

²⁶ "Odmev", I. I, št. 1, "Zagrebski tednik", I. I, št. 1.

²⁷ "Zagrebski tednik", I. I, št. 2, 17. decembra 1933.

²⁸ "Odmev", I. II, št. 2.

²⁹ "Zagrebski Slovencev", 25. junija 1932.

³⁰ "Zagrebski tednik", npr. I. I, št. 1, 10. novembra 1933 in npr. I. II., št. 1, 7. januar 1934.

³¹ "Zagrebski tednik", št. 1, 10. november 1933.

³² Isto.

³³ "Odmev", št. 1, I. 1932, "Zagrebski tednik", št. 1, I. 1933.

³⁴ Zapisnik občnega zbora z dne 16. februarja 1930, v: Zapisniki občnih zborov od 16. II. 1930 do 22. I. 1939, arhivsko gradivo, ohranjeno v današnjem Slomškovem prosvetnem društvu "Slovenski dom" v Zagrebu (leta 1993 je uradno veljavno ime društva: Slomškovo prosvetno društvo "Slovenski dom" u Zagrebu, kar je hrvaška inačica za že omenjeno slovensko ime).

Tudi naslednji letni občni zbori "Nakića" (okrajšava za "Narodna knjižnica in čitalnica") so se vsaj vse do leta 1935 odvijali v posebnih v ta namen dodeljenih jim društvenih prostorih, v sklopu gostinskih objektov. Tako so bili prvi (1931), drugi (1932), tretji (1933) in četrti (1934) redni občni zbor v "Novi pivari", Draškovičeva ulica 24.³⁵ V istem obdobju so se seveda tudi odborske seje "Nakića" in sestanki društvenih odsekov prav tako odvijali v istih gostinskih prostorih.³⁶ Kaj lahko v delovanju nekega društva, ki se shaja v tej ali oni gostilni, pomeni naklonjenost njene gospodarice ali njenega gospodarja, njuna prijaznost, ustrežljivost, razumevanje? Ali pa celo kakšna finančna podpora? Saj se odgovori sami ponujajo. Šele v drugi polovici 30-ih let je društvo zaradi vse večjih potreb svojega raznovrstnega delovanja prešlo v druge, povsem negostinske prostore, v ulici Kraljice Marije št. 3, še kasneje od konca leta 1938 pa v Berislavičevo ulico 11.³⁷

Toda dejstvo ostaja, da so bile slovenske gostilne zagrebškimi Slovencem važno zbirališče tudi v naprej. Morda se je prav zato, da bi ustregla potrebam svojih glavnih gostov - Slovencev, morala "razširiti" priljubljena Černetova gostilna. Nekje od sredine 30-ih let se pojavlja na novi lokaciji v Varšavski ulici, poleg kina Balkan. Čeprav niti te hiše v Varšavski danes ni več, pa spomin na nekdanjo slovensko gostilno v njej še živi. Podobno kot še na marsikatero drugo, npr. tisto "pri Tinči" na Medveščaku, kjer se je "ob kozarčku" v gostilniškem vrtu redno sestajala moška družbica uglednih zagrebških Slovencev, kot so bili prof. dr. Zavrnik, akademik Fran Kogoj, slikar Hudoklin, podjetnik Albin Drnovšek, gospodarstvenik Janko Gruden pa še kdo. Čeprav "prominentni gospodarstvenik g. Petan, oče ljubljanskega satirika itd. Žarka Petana", ni bil lastnik, temveč je imel kavarno "Dubrovnik" le v najemu, se te "največje takratne kavarne v Zagrebu", zagrebški Slovenci spominjajo tudi po Petanu, ki je kavarno "uspešno vodil in v katero smo radi zahajali".³⁸

Poleg zasebnih medsebojnih obiskovanj, skupnih zahajanj v gledališče, na koncerte in družbene prireditve, posebej tiste v organizaciji slovenskih društev v Zagrebu, in seveda sodelovanja v teh društvih, poleg v 30-ih letih rednega in množičnega obiskovanja slovenskih maš v cerkvi Sv. Roka, pa tudi Sv. Katarine, so bile tako slovenske gostilne v Zagrebu tiste povsem neinstitucionalne a zelo življenjske vezi, ki so pomembno prispevale h krepitvi in ohranjanju zagrebškega slovenstva. Vse do druge svetovne vojne, oziroma dokler niso s povojnimi nacionalizacijami tako kot vsa zasebna podjetja propadle tudi slovenske gostilne v Zagrebu. Kaj se je potem zgodilo in dogajalo s slovenskimi gostinci (in drugimi slovenskimi podjetniki v Zagrebu), je pa seveda nova zgodba.

³⁵ Zapisniki ustreznih občnih zborov, isto.

³⁶ Zapisniki odborskih sej 1930-1932, isto.

³⁷ Prim. Zapisnik VII. rednega občnega zbora z dne 14. februarja 1937 in Zapisnik o izrednem občnem zboru z dne 17. decembra 1938, isto.

³⁸ Pisno in ustno pričevanje. N. Drnovšek avtorici, november in december 1993, ter januar 1994.

Summary

Slovene Innkeepers and the Significance of Slovene Inns in Zagreb in the 1930s

As early as the second half of the 19th century the Slovenians began to settle in Zagreb where they gravitated especially from Dolenjska, Štajerska and Bela krajina and also from more distant Slovene places. The Slovenians participated in the Zagreb population with the highest percentage in the thirties of the 20th century when nearly every tenth Zagrebian was Slovenian. Among Zagreb Slovenians an important role was played by Slovenian innkeepers and their inns, restaurants, pubs, canteens. Not only did they gather there to enjoy the domestic wines and domestic dishes but they also organized themselves as compatriots into Slovene associations. The Slovenian innkeepers offered them room for their social activities. In this regard very well known inns were: "Pri Černetu", "Janje", "Gaj", "Kavarna Medulić", "Gostilna Malešič", "Vino-promet", "Krško", "Seršenova ljutomerska vinara", "Pri Dobričini", "Triglavl", "Slovenska menza", "Menza k Slovencu", "Pri Tinči", "Kavarna Dubrovnik", etc. A special tribute goes to the restaurant "Janje", kept by R. Resnik. There was founded "Narodna knjižnica in čitalnica", the first well organized Slovenian cultural society which survived till nowadays and is called "Slovenski dom". The second World War and the postwar period put an end to the Slovene inns in Zagreb.